

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (четвърти състав)

9 юли 2020 година*

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Договор за потребителски кредит — Изцяло изпълнен договор — Установяване на неравноправния характер на договорни клаузи — Иск за връщане на недължимо платените суми въз основа неравноправна клауза — Правни способи — Непогасяемо по давност право на предявяване на иск по общия ред — Погасяемо по давност право на предявяване на личен имуществен иск по общия ред — Начален момент на давностния срок — Обективен момент на узнаването от потребителя за съществуването на неравноправна клауза“

По съединени дела C-698/18 и C-699/18

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Tribunalul Specializat Mureş (Специализиран съд Муреш, Румъния) с актове от 12 юни 2018 г., постъпили в Съда на 7 ноември 2018 г., в рамките на производства по дела

SC Raiffeisen Bank SA

срещу

JB (C-698/18),

и

BRD Groupe Soci t  G n rale SA

срещу

КС (C-699/18),

СЪДЪТ (четвърти състав),

състоящ се от: М. Vilaras, председател на състава, S. Rodin (докладчик), D. Šv by, K. J rim e и N. Pi arra, съдии,

генерален адвокат: М. Szpunar,

секретар: М R. Schiano, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 12 декември 2019 г.,

* Език на производството: румънски.

като има предвид становищата, представени:

- за SC Raiffeisen Bank SA, от V. Stoica, M.-B. Popescu и D. S Bogdan, avocați,
- за BRD Groupe Société Générale SA, от M. Siliște, consilier juridic, както и от S. Olaru, M. Ceaușescu и O. Partenie, avocate,
- за КС, от L. B. Luntraru, avocată,
- за румънското правителство, първоначално от С.-R. Canțâr, E. Gane, A. Wellman и L. Lițu, а впоследствие от последните трима, в качеството на представители,
- за чешкото правителство, от M. Smolek и J. Vlácil, както и от L. Dvořáková, в качеството на представители,
- за полското правителство, от B. Majczyna, в качеството на представител,
- за португалското правителство, от L. Inez Fernandes, T. Paixão, P. Barros da Costa и C. Farto, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от N. Ruiz García и C. Gheorghiu, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 5 март 2020 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), както и принципите на равностойност, ефективност и правна сигурност.
- 2 Запитванията са отправени в рамките на правни спорове, водени от една страна, от SC Raiffeisen Bank SA (наричана по-нататък „Raiffeisen Bank“) срещу JB, и от друга страна, от BRD Groupe Société Générale SA (наричано по-нататък „Société Générale“) срещу КС по повод на неравноправния характер на някои клаузи в договорите за кредит.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Десето, дванадесето, двадесет и първо, двадесет и трето и двадесет четвърто съображение от Директива 93/13 гласят:

„като има предвид, че по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи; като има предвид, че тези правила следва да се прилагат за всички договори, сключени между продавачи и предоставящи услуги лица от една страна, и потребители; като има предвид, че в резултат на това от сферата

на действие на настоящата директива трябва да се изключат трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени договори и устави на дружества;

[...]

като има предвид, че при настоящото си състояние националните законодателства допускат само частична хармонизация; като има предвид, че по-специално в настоящата директива се разглеждат само условия, които не се договарят индивидуално; като има предвид, че държавите членки следва да имат възможността с оглед на Договора да предоставят на потребителите по-голяма степен на защита чрез разпоредби в националното си законодателство, които са по-строги от тези в настоящата директива;

[...]

като има предвид, че държавите членки следва да предвидят мерки с цел да се избегнат неравноправни клаузи в договори, сключвани между потребители от една страна, и търговци и доставчици, а при наличие на такива клаузи, те да не обвързват потребителя, като договорът продължава да бъде в сила за страните по останалите клаузи, когато може да се изпълнява и без неговите неравноправни[...] клаузи;

[...]

като има предвид, че лица или организации, които, съгласно законодателството на държава членка, имат правен интерес да защитават потребителите следва да имат и възможност за завеждане на иск срещу договорни клаузи, [съставени] с цел общо използване в договорите, сключени с потребители и по-специално относно неравноправни клаузи, пред съдилища, или пред компетентен административен орган, който да се произнесе по жалби или да бъде компетентен да започне съответната съдебна процедура; като има предвид, че тази възможност не води до предварителна проверка на общите условия, прилагани в определени сектори на икономиката;

като има предвид, че съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

- 4 Член 2, буква б) от тази директива предвижда:

„По смисъла на настоящата директива

[...]

- б) „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност.

[...]“.

- 5 Член 6, параграф 1 от посочената директива предвижда

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

6 Съгласно член 7, параграфи 1 и 2 от същата директива:

„1. Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици.

2. Посочените в параграф 1 мерки включват разпоредби, даващи възможност на лица или организации, които имат правен интерес от защитата на потребителите, по смисъла на националното законодателство, да сезират, при условията на националното право, съд или компетентен административен орган, които да решат дали клаузите на договора, изготвени с цел за общо използване, са неравноправни, и да предприемат подходящи и ефективни мерки по преустановяване на продължаваща употреба на подобни клаузи“.

7 Член 8 от Директива 93/13 има следното съдържание

„Държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите“.

8 Член 10, параграф 1, втора алинея от Директивата предвижда:

„Приетите разпоредби се прилагат за всички договори, сключени след 31 декември 1994 г.“.

Румънското право

9 Член 1, параграф 3 от Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori (Закон № 193/2000 относно неравноправните клаузи в договорите, сключени между продавачи или доставчици и потребители) от 6 ноември 2000 г., в редакцията, приложима към спора в главното производство (наричан по-нататък „Закон № 193/2000“), предвижда:

„На продавачите и доставчиците се забранява включването на неравноправни клаузи в сключваните с потребителите договори“.

10 Член 2, параграф 1 от посочения закон гласи:

„Потребител“ означава всяко физическо лице или група физически лица, обединени в сдружения, които въз основа на договор, попадащ в обхвата на този закон, действат за цели, които са извън рамките на тяхната търговска, промишлена, производствена или занаятчийска дейност или дейност на свободна практика“.

11 Съгласно член 6 от посочения закон:

„Неравноправните клаузи, съдържащи се в договора, и установени лично или чрез законово оправомощените органи, не произвеждат действие за потребителя, а договорът ще продължи да бъде изпълняван със съгласието на потребителя само ако след тяхното отстраняване неговото изпълнение може да продължи“.

12 Член 12, параграф 4 от същия закон има следното съдържание:

„Разпоредбите на параграфи 1—3 не засягат правото на потребителя, на когото е противопоставен договор с общи условия, съдържащ неравноправна клауза, да се позове на недействителността на клаузата по исков ред или с възражение при предвидените в закона условия“.

13 Съгласно член 14 от Закон № 193/2000:

„Потребителите, претърпели вреди от договор, сключен в нарушение на разпоредбите на настоящия закон, имат право да сезират съдебните органи съгласно разпоредбите на Гражданския кодекс и на Гражданскопроцесуалния кодекс“.

14 Член 993 от Codul civil (Граждански кодекс) от 1864 г. в редакцията, приложима към фактите в главното производство, предвижда:

„Който по погрешка се счита за длъжник и поради това погаси задължение, има право да иска от кредитора да върне платеното.“

Това право се погасява, когато кредиторът добросъвестно е унищожил своето доказателство за вземането; в този случай изпълнението може да се обърне към действителния длъжник“.

15 Член 994 от посочения кодекс гласи:

„Ако получилият плащането е недобросъвестен, той е длъжен да върне както главницата, така лихвите или плодовете от деня на плащането“.

16 Член 1092 от кодекса има следното съдържание:

„Предпоставка за всяко плащане е наличието на задължение, недължимо платеното подлежи на връщане“.

17 Член 1 от Decretul nr. 167 privitor la prescripția extincțivă (Декрет № 167 относно погасителната давност) от 10 април 1958 г., в редакцията, приложима към спора в главното производство, гласи:

„Правото на иск, който има за предмет имуществено право, се погасява по давност, ако не е упражнено в определения от закона срок.“

Погасяването на правото на иск за главното право води до погасяването на правото на иск за акцесорните права“.

18 Съгласно член 2 от този декрет:

„Недействителността на правен акт може да бъде изтъкната във всеки един момент по исков ред или с възражение“.

19 Член 7 от посочения декрет предвижда:

„Давностният срок започва да тече в деня на възникване на правото на иск или на правото да се иска принудително изпълнение.“

За задълженията, които трябва да бъдат изпълнени по искане на кредитора, както и за тези, за които не е определен срок за изпълнение, давностният срок започва да тече в деня на възникване на правоотношението“.

20 Член 8 от същия декрет гласи:

„Давностният срок за правото на иск за обезщетение за вреди, претърпени вследствие на неправомерно действие, започва да тече в деня, в който увреденото лице е узнало или е трябвало да узнае както за вредата, така и за лицето, което носи отговорност за нея.

Разпоредбите на предходната алинея се прилагат и в случай на неоснователно обогатяване“.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

Дело C-698/18

- 21 На 26 юни 2008 г. JB сключва с Raiffeisen Bank договор за кредит, който има за предмет отпускането на потребителски кредит в размер на 4 168,41 EUR за срок от 84 месеца, който изтича през 2015 г., като към тази дата кредитът е бил напълно погасен от заинтересованото лице.
- 22 Тъй като счита, че някои от договорните клаузи са неравноправни, през декември 2016 г. JB сезира Judecătoria Târgu Mureş (Първоинстанционен съд Търгу Муреш, Румъния) с иск за установяване на неравноправния характер на посочените клаузи, връщане изплатените въз основа на тези клаузи суми, както и изплащането на законните лихви.
- 23 В своя защита Raiffeisen Bank повдига възражение, като изтъква липсата на процесуална легитимация на JB, тъй като по силата на националната правна уредба към датата предявяване на иска заинтересованото лице вече не е имало качеството на потребител, поради обстоятелството че към тази дата договорните отношения между страните по разглеждания договор за кредит били прекратени и този договор е бил прекратен през предходната година поради цялостното му изпълнение.
- 24 Judecătoria Târgu Mureş (Първоинстанционен съд Търгу Муреш) уважава иска на JB. Приема, че JB е имал качеството на потребител при сключването на разглеждания договор за кредит и че обстоятелството, че договорът е изцяло изпълнен, не е пречка да се провери неравноправният характер, който се твърди, че имат неговите клаузи. Посоченият съд счита, че са изпълнени произтичащите от националното право изисквания, а именно спорните клаузи не са били договорени пряко с потребителя и те създават в негова вреда и в нарушение на изискванията за добросъвестност значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните. След като приема, че клауза, която е обявена за неравноправна, не може да породи задължения за потребителя, посоченият съд приравнява тази непротивопоставимост на абсолютна недействителност и въз основа на принципа *restitutio in integrum* осъжда Raiffeisen Bank да върне платените от JB суми по силата на клаузите, обявени за неравноправни, заедно със законните лихви от датата на получаването на тези суми от Raiffeisen Bank до действителното им връщане.
- 25 Raiffeisen Bank подава жалба пред запитващата юрисдикция, като отново изтъква довода, че JB е изгубил качеството на потребител преди датата, на която е предявил своя иск, след прекратяването на разглеждания договор за кредит, поради цялостното му изпълнение.

- 26 Запитващата юрисдикция излага, че съгласно постоянната практика на румънските съдилища непротивопоставимостта на неравноправните клаузи се приравнява на абсолютна недействителност. Тя отбелязва и че от разпоредбите на член 12, параграф 4 от Закон № 193/2000 следва, че потребителят, който възнамерява да се позове на неравноправния характер на договорна клауза, прави това по общия ред за прогласяването на недействителност. Румънските съдилища обаче възприемат различни подходи, що се отнася до запазването на качеството на потребител при изцяло изпълнен договор и съответно на правото му да предяви иск за връщане на плащанията, извършени въз основа на клаузи, обявени за неравноправни.
- 27 От една страна, съгласно подхода, възприет от нисшестоящите съдилища, поради непогасяемия характер в румънското право на правото на иск за установяване на абсолютната недействителност, потребителят по смисъла на Директива 93/13 не спирал да се счита за такъв след цялостното изпълнение на договора и във всеки момент можел да се позове на абсолютната недействителност на неравноправните клаузи чрез иск или възражение. Съгласно същия подход потребителят има право да предяви иск за възстановяване в тригодишен срок, който започвал да тече от установяването на недействителността на неравноправните клаузи съобразно предвиденото в общата уредба на недействителността.
- 28 От друга страна, запитващата юрисдикция отбелязва, че Înalta Curte de Casație și Justiție (Върховен касационен съд, Румъния) е възприел различно становище, а именно че санкцията, която се прилага, в случай че се установи неравноправният характер на договорните клаузи, е *sui generis*, като води до заличаването на техните последици за в бъдеще, без да поставя под въпрос вече извършените престации.
- 29 Запитващата юрисдикция обаче счита, че може да се възприеме тълкуване, което дава възможност да се постигне равновесие между принципа за високо равнище на защита на потребителите и принципа на правна сигурност. Според нея датата, на която разглежданият договор е прекратен, т.е. когато потребителят е освободен от всички задължения спрямо продавача или доставчика и повече не трябва да се счита, че е в положение на по-слаба страна спрямо последния, е обективно определена дата, на която потребителя трябва или би трябвало да знае за неравноправния характер на клаузата или на клаузите в този договор и от която дата започва да тече тригодишният давностен срок за предявяването на имуществен иск, в това число иск за възстановяване.
- 30 Този подход предотвратявал възможността започването на тригодишния давностен срок да не зависи само от волята на потребителя, но не засягал неговата възможност във всеки момент да поиска да се установи неравноправният характер на клаузите в договор, сключен с продавач или доставчик, като така привличал вниманието на търговците върху незаконосъобразния характер на посочените клаузи.
- 31 В случая JB е предявил иск за установяване на неравноправния характер на договорните клаузи в договора за кредит, сключен с Raiffeisen Bank, за установяване на абсолютната им недействителност и за връщането на недължимо платените суми почти една година след прекратяването на договора, т.е. в рамките на тригодишния срок, считано от предвидения по общия ред ден, от който може да се предяви имуществен иск.

Дело C-699/18

- 32 На 28 май 2003 г. КС и друга страна в качеството си на съдлъжник сключват със Société Générale договор за кредит, който има предмет предоставянето на потребителски кредит в размер на 17 000 EUR за срок от 120 месеца. Договорът е прекратен поради предсрочно изплащане.

- 33 Тъй като счита, че определени клаузи от този договор са неравноправни с оглед на националните разпоредби в тази област, през юли 2016 г. КС сезира *Judecătoria Târgu Mureș* (Първоинстанционен съд Търгу Муреш) с иск да се установи неравноправният им характер. КС иска отмяната на посочените клаузи, връщането на платените въз основа на тях суми, както и плащането на законни лихви, изчислени от датата на получаването на тези суми от *Société Générale* до действителното им връщане.
- 34 *Société Générale* повдига възражението, че КС няма процесуална легитимация съгласно националната правна уредба относно неравноправните клаузи в потребителските договори. Посочва, че към датата на предявяване на посочения иск КС вече не е имал качеството потребител, тъй като към тази дата правоотношенията между страните са били прекратени и че спорният договор е бил прекратен преди единадесет години поради предсрочно изплащане.
- 35 *Judecătoria Târgu Mureș* (Първоинстанционен съд Търгу Муреш) уважава частично иска на КС. Приема, че той е имал качеството на потребител при сключването на договора за кредит с *Société Générale* и че обстоятелството, че договорът е изцяло изпълнен, не е пречка за изискваната по Директива 93/13 проверка на неправомерния характер, който се твърди, че имат клаузите на този договор, поради което на КС не можел да се противопостави фактът, че е приел изцяло тези клаузи от договора за кредит и че ги е изпълнил. Посочената юрисдикция счита, че са изпълнени произтичащите от националното право изисквания, а именно клаузите на този договор не са били договорени пряко с потребителя и те създават в негова вреда и в нарушение на изискванията за добросъвестност значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните. Решава, че тези клаузи не обвързват потребителя и че те не пораждаат последици за него и приема, че приложимата санкция е абсолютната недействителност на тези клаузи. Поради обратното действие на абсолютната недействителност въпросният съд уважава искането за връщане на сумите, платени въз основа на клаузите, обявени за неравноправни, заедно със законни лихви, изчислени от датата на подаване на исковата молба.
- 36 *Société Générale* подава жалба пред запитващата юрисдикция, като отново изтъква довода, че КС е изгубил качеството потребител преди датата на предявяване на иска след прекратяването на разглеждания договор за кредит преди 11 години поради предсрочното му изплащане. *Société Générale* изтъква и доводи, свързани с изискванията, предвидени в националната правна уредба за установяването на неравноправния характер, който се твърди, че има дадена договорна клауза.
- 37 Запитващата юрисдикция решава да сезира Съда по дело C-699/18 на същите основания като изложените по дело C-698/18.
- 38 Тя обаче изтъква, че КС е предявил иска за установяване на неравноправния характер на клаузите в разглеждания договор за кредит единадесет години след прекратяването му, т.е. след като е изтекъл общият тригодишен давностен срок, предвиден от националния законодател за упражняването на имуществено право.
- 39 При тези обстоятелства *Tribunalul Specializat Mureș* (Специализиран съд Муреш, Румъния) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси, формулирани по идентичен начин по дело C-698/18 и дело C-699/18:
- „1) Допускат ли разпоредбите на Директива 93/13[...], и по-точно съображения 12, 21 и 23 и член 2, буква б), член 6, параграф 1, член 7, параграф 2 и член 8 от нея, с оглед на принципа на процесуална автономия във връзка с принципите на равностойност и ефективност, съвкупност от правни способности, която се състои, от една страна, от непогасяемо право на предявяване по общия ред на иск за установяване на неравноправния характер на някои клаузи в договорите, сключени с потребителите, и от друга страна, от погасяемо по давност

право на предявяване по общия ред на личен имуществен иск, с който се преследва целта на посочената директива да се отстранят последиците от всяко задължение, възникнало и изпълнено на основание на клауза, за която е установено, че е неравнопавна по отношение на потребителя?

2) Ако отговорът на първия въпрос е утвърдителен, допускат ли тези разпоредби тълкуване, произтичащо от прилагането на принципа на правната сигурност в гражданските правоотношения, съгласно което обективният момент, от който потребителят е трябвало или би трябвало да знае за съществуването на неравнопавни клаузи, е моментът на прекратяване на договора за кредит, по който той е имал качеството на потребител?“.

40 С решение на председателя на Съда от 12 декември 2018 г. дело C-698/18 и дело C-699/18 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производство и на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

По компетентността на Съда и допустимостта на преюдициалните въпроси

41 На първо място, следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда, той е компетентен да тълкува правото на Съюза само що се отнася до неговото прилагане в държава членка от момента на присъединяването ѝ към Европейския съюз (определение от 3 юли 2014 г., Tudoran, C-92/14, EU:C:2014:2051, т. 27).

42 От друга страна, доколкото от член 10, параграф 1, втора алинея от Директива 93/13 следва, че тя се прилага само към договори, сключени след 31 декември 1994 г. — датата на която изтича срокът за транспонирането ѝ, следва да се вземе предвид датата на сключване на договорите, разглеждани по главното производство, за да се определи дали тази директива се прилага към посочените договори, тъй като периодът, през който договорите пораждат правни последици, не е релевантен (определение от 3 юли 2014 г., Tudoran, C-92/14, EU:C:2014:2051, т. 28).

43 В случая Румъния се присъединява към Съюза на 1 януари 2007 г., докато договорът за кредит, разглеждан в главното производство по дело C-698/18, е сключен на 26 юни 2008 г., а договорът за кредит, разглеждан в главното производство по дело C-699/18, е сключен на 28 май 2003 г.

44 Ето защо Директива 93/13 се прилага *ratione temporis* към спора в главното производство по дело C-698/18. Тя обаче не се прилага *ratione temporis* към спора в главното производство по дело C-699/18.

45 На второ място, по отношение на дело C-698/18, следва да се разгледа доводът на румънското правителство, че отговорът на втория въпрос зависи само от тълкуването и прилагането на разпоредбите от националната правна уредба.

46 В това отношение следва да се припомни, че в рамките на производство по член 267 ДФЕС, основано на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, само националният съд е компетентен да установи и извърши преценка на фактите по спора в главното производство, както и да тълкува и прилага националното право. По същия начин само националният съд, който е сезиран със спора и трябва да понесе отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото — както необходимостта, така и релевантността на въпросите, които поставя на Съда. Следователно, щом поставените въпроси се отнасят до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе (решение от 26 май 2011 г., Stichting Natuur en Milieu и др., C-165/09—C-167/09, EU:C:2011:348, т. 47).

- 47 В случая въпросите по дело C-698/18 по същество се отнасят до съответствието на румънското право относно давностните срокове, приложими към съдебни искове в областта на неравноправните клаузи в потребителските договори с редица разпоредби от Директива 93/13 и с общите принципи на правото на Съюза, а не до съществуването на спора по главното производство, нито до тълкуването и прилагането на разпоредбите от националното законодателство.
- 48 При това положение, от една страна, Съдът е компетентен да отговори на въпросите, поставени по дело C-698/18, и те са допустими, а от друга страна, Съдът не е компетентен да отговори на въпросите, поставени по дело C-699/18.

По първия въпрос по дело C-698/18

- 49 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат национална правна уредба, която, при все че предвижда, че искът за установяване на недействителността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не се погасява по давност, предвижда давностен срок за иска, с който се претендира реституционният ефект на тази констатация.
- 50 В това отношение следва да се отбележи, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки предвиждат, че включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на тяхното национално право.
- 51 Предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от Директива 93/13 защита на потребителите, член 6 от нея трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на норми от публичен ред във вътрешния правопорядък (решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, т. 89).
- 52 С оглед и на естеството и значението на обществения интерес, който представлява защитата на потребителите, Директива 93/13 задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици, както следва от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвърто съображение от тази директива (решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 78 и от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 56).
- 53 За тази цел националните юрисдикции трябва да не прилагат неравноправните клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, освен ако потребителят се противопостави на това (вж. в този смисъл решение 7 ноември 2019 г., Profi Credit Polska, C-419/18 и C-483/18, EU:C:2019:930, т. 47).
- 54 Следователно съгласно практиката на Съда член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че за обявената за неравноправна договорна клауза трябва принципно да се счита, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя. Ето защо установяването по съдебен ред на неравноправността на такава клауза поначало трябва да води до връщането на потребителя в правното и фактическо положение, в което той би се намирал при липсата на тази клауза. Оттук следва, че задължението на националния съд да изключи действието на неравноправната договорна клауза, която налага плащането на суми,

оказали се недължими, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тези суми (решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 61 и 62).

- 55 Безспорно съгласно практиката на Съда защитата, която Директива 93/13 осигурява на потребителите, не допуска вътрешна правна уредба, която забранява на националния съд след изтичането на преклузивен срок да разкрие неравноправния характер на клауза, включена в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител (решение от 21 ноември 2002 г., *Cofidis*, C-473/00, EU:C:2002:705, т. 38).
- 56 Съдът обаче вече е признал, че защитата на потребителя не е абсолютна (решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 68) и че определянето на разумни преклузивни срокове за оспорване в интерес на правната сигурност е съвместимо с правото на Съюза (решения от 6 октомври 2009 г., *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 41 и от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 69).
- 57 В това отношение от постоянната практика на Съда следва, че когато липсва уредба в правото на Съюза, вътрешният правопорядък на всяка държава членка трябва да предвиди процесуалните правила за съдебните производства, предназначени да гарантират защитата на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза, при положение че, от една страна, те не са по-неблагоприятни от отнасящите се до подобни вътрешни съдебни производства (принцип на равностойност), а от друга страна, не правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на Съюза (принцип на ефективност) (вж. по-специално решение от 26 октомври 2006 г., *Mostaza Claro*, C-168/05, EU:C:2006:675, т. 24 и цитираната съдебна практика).
- 58 Ето защо на първия въпрос по дело C-698/18 следва да се отговори, че член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат национална правна уредба, която, при все че предвижда, че искът за установяване на недействителността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не се погасява по давност, предвижда давностен срок за иска, с който се претендира реституционният ефект на тази констатация, при положение че този срок не е по-неблагоприятен от приложимия към подобни вътрешни съдебни производства (принцип на равностойност) и не прави практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на Съюза, и по-специално от Директива 93/13 (принцип на ефективност).

По втория въпрос по дело C-698/18

- 59 С втория си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципите на равностойност, ефективност и правна сигурност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат в съдебната практика национална правна уредба да се тълкува в смисъл, че за съдебния иск за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от цялостното изпълнение на договора, тъй като от тази дата се счита, че неравноправният характер на тази клауза е известен на потребителя.
- 60 На първо място, що се отнася до принципа на ефективност, съгласно постоянната съдебна практика при разглеждането на въпроса дали национална процесуална норма прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се държи сметка за мястото на тази норма с оглед на цялото производство, неговия ход и неговите

особености пред различните национални инстанции. В тази перспектива следва, ако е необходимо, да се вземат под внимание принципите, които стоят в основата на националната правораздавателна система, като принципа за гарантиране на правото на защита, принципа на правната сигурност и правилното развитие на производството (решение от 26 юни 2019 г., *Addiko Bank*, C-407/18, EU:C:2019:537, т. 48 и цитираната съдебна практика).

- 61 Тези аспекти следва да се вземат предвид при анализа на характеристиките на разглеждания в главното производство давностен срок. Както отбелязва генералният адвокат в точка 70 от своето заключение, този анализ трябва да се отнася до продължителността на срока и условията за прилагането му, включително начина, възприет за определянето на началния му момент (вж. по аналогия и решение 29 октомври 2015 г., *BBVA*, C-8/14, EU:C:2015:731, т. 27).
- 62 В това отношение от постоянната съдебна практика следва, че разумни преклузивни срокове за обжалване, определени в интерес на правната сигурност, не могат да направят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правовия ред на Съюза, ако тези срокове са достатъчни, за да може потребителят да подготви и упражни правото на ефективна защита пред съд (решение от 29 октомври 2015 г., *BBVA*, C-8/14, EU:C:2015:731, т. 28 и 29).
- 63 В случая запитващата юрисдикция посочва, че става въпрос за прилагането спрямо иска за предявяване на реституционния ефект от установяването на недействителността на неравноправна клауза на предвидения общ тригодишен давностен срок, който съгласно предпочитаното от запитващата юрисдикция тълкуване започва да тече от цялостното изпълнение на договора, сключен с продавач или доставчик. Според запитващата юрисдикция това начало съответства на датата, на която неравноправният характер на една или повече клаузи от този договор трябвало или би трябвало да е известен да потребителя.
- 64 Доколкото е предварително установено и известно, тригодишен давностен срок по принцип изглежда практически достатъчен, за да даде възможност на потребителя да подготви и упражни правото си на ефективна защита.
- 65 При все това обаче, доколкото съобразно предлаганото от запитващата юрисдикция тълкуване на националното право давностният срок започва да тече от датата, на която договорът е изцяло изпълнен, следва да се има предвид обстоятелството, че е възможно потребителите да не знаят, че клауза в договора, сключен с продавач или доставчик, е неравноправна или да не осъзнават обема на правата си, произтичащи от Директива 93/13 (вж. в този смисъл решение от 13 септември 2018 г., *Profi Credit Polska*, C-176/17, EU:C:2018:711, т. 69), дори в момента на цялостното изпълнение на договора или след него.
- 66 В това отношение следва да се припомни, че въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност, поради което в крайна сметка той приема условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им (решение от 19 декември 2019 г., *Vondoga*, C-453/18 и C-494/18, EU:C:2019:1118, т. 40 и цитираната съдебна практика).
- 67 Предвид това обстоятелство обаче и предвид положението на по-слаба страна, в което се намира потребителят, следва да се приеме, че тригодишен давностен срок, който започва да тече от датата, на която договорът е изцяло изпълнен, не е от естество да гарантира на потребителя ефективна защита, тъй като има опасност този срок да е изтекъл преди дори потребителят да е могъл да узнае за неравноправния характер на съдържаща се в този договор клауза. Ето защо този срок прави прекомерно трудно упражняването на правата, които Директива 93/13 предоставя на този потребител.

- 68 Не може да се направи друг извод въз основа на изтъкнатия от запитващата юрисдикция довод, че потребителят губи това си качество в момента, в който договърът е изцяло изпълнен.
- 69 В това отношение следва да се отбележи, че както гласи десето съображение от Директива 93/13, еднаквите правила относно неравноправните клаузи следва да се прилагат за „всички договори“, сключени между „продавач или доставчик“ и „потребител“, така както те са дефинирани в член 2, букви б) и в) от тази директива (решение от 21 март 2019 г., Rouvin и Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, т. 19).
- 70 Съгласно член 2, буква б) от Директива 93/13 „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на споменатата директива, участва поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност (решение от 21 март 2019 г., Rouvin и Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, т. 22).
- 71 В това отношение следва да се констатира, че определението за понятието „потребител“ в член 2, буква б) от Директива 93/13 не съдържа никакво указание, което дава възможност да се установи в кой момент страна по договора престава да бъде потребител по смисъла на тази директива и следователно губи възможността да се позовава на защитата, която му предоставя тя.
- 72 Тази разпоредба следва обаче да се тълкува в контекста на създадената с Директива 93/13 система за защита с оглед на идеята, припомнена в точка 68 от настоящото решение, че потребителят се намира в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика.
- 73 Както отбелязва генералният адвокат в точка 57 от своето заключение, изпълнението на договора не променя с обратна сила обстоятелството, че в момента на сключването му потребителят се е намирал в положението на по-слаба страна. При тези условия ограничаването на защитата, предоставена на потребителя от Директива 93/13, само за срока на изпълнението на въпросния договор, в смисъл че цялостното изпълнение на договора изключва всякаква възможност за потребителя да се позове на тази защита, не е съвместимо с установената от тази директива система за защита. Както отбелязва полското правителство, такова ограничение би било в особена степен недопустимо в рамките на договори, които, както договора за продажба, се изпълняват в момента на сключването им или непосредствено след това, тъй като то не би оставило на потребителите разумен срок, за да оспорят неравноправните клаузи, които евентуално се съдържат в тези договори.
- 74 Следователно понятието „потребител“ в член 2, буква б) от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че фактът, че даден договор е изцяло изпълнен, не изключва възможността една от страните по договора да може да се квалифицира като „потребител“ по смисъла на посочената разпоредба.
- 75 От изложеното следва, че принципът на ефективност не допуска спрямо иск за възстановяване да се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от датата, на която съответният договор е прекратен, независимо дали на тази дата потребителят е знаел или разумно е можел да знае за изтъкнатия от него в подкрепа на иска му за възстановяване неравноправен характер на клауза в този договор, тъй като тези правила за давността могат да направят прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на този потребител от Директива 93/13.
- 76 Що се отнася до принципа на равностойност, от практиката на Съда следва, че за неговото спазване се изисква разглежданото национално правило да се прилага еднакво към правните средства за защита при нарушаване на правото на Съюза и към правните средства за защита при неспазване на вътрешното право със сходен предмет и основание (решение от 27 февруари 2014 г., Pohotovost, C-470/12, EU:C:2014:101, т. 47).

- 77 В това отношение единствено националният съд, който пряко познава приложимите процесуални правила, е компетентен да прецени сходството между съответните иски или жалби от гледна точка на предмета, основанието и главните им характеристики (решение от 12 февруари 2015 г., *Vaczó и Vizsnyiczai*, C-567/13, EU:C:2015:88, т. 44 и цитираната съдебна практика).
- 78 В случая от мотивите в преюдициалното запитване следва, че съгласно постоянната практика на румънските съдилища, непротивопоставимостта на неравноправните клаузи е приравнена на абсолютна недействителност. Във връзка с това запитващата юрисдикция уточнява, че в румънското право абсолютната недействителност има за последица възстановяването на предишното положение, което в областта на синалагматичните договори се извършва посредством иск за връщане на недължимо платеното. Съгласно румънското право в случай на предявяване на такъв иск давностният срок започва да тече от датата на установяването по съдебен ред на основанието за тези иски.
- 79 Запитващата юрисдикция обаче отбелязва, че по съображения за правна сигурност било възможно срокът за възстановяване на сумите, платени на основание на неравноправна клауза в потребителски договор, да започне да тече от датата на цялостното изпълнение на този договор, а не от датата на установяването по съдебен ред на неравноправния характер и съответно на недействителността на съответната клауза.
- 80 Следователно, при условие че разглежданите иски са сходни — обстоятелство, което само запитващата юрисдикция може да провери — обобщеното в предходната точка тълкуване, което възнамерява да възприеме посочената юрисдикция, би довело до установяването на различни процесуални условия, като би поставило до по-неблагоприятно положение исковите, основани на системата за защита, предвидена в Директива 93/13. Както посочва генералният адвокат в точка 84 от своето заключение, тази разлика в третирането не може да бъде обоснована със съображения за правна сигурност.
- 81 Макар да е вярно, че давностните срокове имат за цел да гарантират правната сигурност (вж. в този смисъл решение от 30 април 2020 г., *Nelson Antunes da Cunha*, C-627/18, EU:C:2020:321, т. 60), също така е вярно, че доколкото румънският законодател е преценил, че принципът на правна сигурност допуска давностен срок за исковите, посочени в точка 79 от настоящото решение, не може да се счита, че този принцип не допуска прилагането на същия срок за исковите, основани на предвидената в Директива 93/13 система за защита, по силата на принципа на равностойност.
- 82 От изложеното следва, че освен ако не се установи друго при проверката от страна на запитващата юрисдикция на сходството на посочените по-горе иски, принципът на равностойност трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска тълкуване на националното законодателство, че давностният срок за съдебен иск за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза, започва да тече от датата на цялостното изпълнение на договора, при положение че по отношение на сходен иск по вътрешното право този срок започва да тече от датата на установяването по съдебен ред на основанието за иска.
- 83 По изложените съображения на втория въпрос по дело C-698/18 следва да се отговори, че член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципите на равностойност, ефективност и правна сигурност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат в съдебната практика национална правна уредба да се тълкува в смисъл, че за съдебния иск за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от датата на цялостното изпълнение на договора, когато без необходимост от проверка се презумира, че на тази дата неравноправният характер на

съответната клауза трябва да е известен на потребителя или когато за сходни искове, основани на определени разпоредби от вътрешното право, същият срок започва да тече едва от установяването по съдебен ред на основаниято за тези искове.

По съдебните разноски

⁸⁴ С оглед на обстоятелството, че за страните в главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разноските, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (четвърти състав) реши:

- 1) Член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкуват смисъл, че допускат национална правна уредба, която, при все че предвижда, че искът за установяване на недействителността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не се погасява по давност, предвижда давностен срок за иска, с който се претендира реституционният ефект на тази констатация, при положение че този срок не е по-неблагоприятен от приложимия към подобни вътрешни съдебни производства (принцип на равностойност) и не прави практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на Съюза, и по-специално от Директива 93/13 (принцип на ефективност).
- 2) Член 2, буква б), член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципите на равностойност, ефективност и правна сигурност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат в съдебната практика национална правна уредба да се тълкува, че за съдебния иск за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от датата на цялостното изпълнение на договора, когато без необходимост от проверка се презумира, че на тази дата неравноправният характер на съответната клауза трябва да е известен на потребителя или когато за сходни искове, основани на определени разпоредби от вътрешното право, същият срок започва да тече едва от установяването по съдебен ред на основаниято за тези искове.
- 3) Съдът на Европейския съюз не е компетентен да отговори на въпросите, поставени от Tribunalul Specializat Mureş (Специализиран съд Муреш, Румъния) с акт от 12 юни 2018 г. по дело C-699/18.

Подписи